

АМГ-ын даргын 2011 оны 153
тушаалын дөрөвдүгээр
хавсралт

**Бичил уурхайн үйл ажиллагааны улмаас эвдрэлд
орсон газарт техникийн болон биологийн
нөхөн сэргээлт хийх заавар**

Ерөнхий шаардлага

1. Олборлолт хийх газрын ерөнхий байдлыг үнэлэн, дүрслэл зураг (хар зураг) гаргаж газар хүссэн өргөдөлд хавсаргасан байх. Уг зураглалд тухайн орчны дүрслэл, ямар зориулалтаар хэрэглэж байсан, гол горхи, булаг шанд, худаг байсан эсэх, машин болон зөрөг зам байсан эсэх гэх мэт мэдээллийг, багтаасан байхаас гадна ургамалжилтын талаарх мэдээллийг оруулна.
2. Байгаль орчныг нөхөн сэргээх төлөвлөгөөг орон нутгийн байгаль орчны байцаагчтай зөвлөсний дагуу боловсруулж батлуулах ба уг төлөвлөгөөнд нөхөн сэргээлттэй холбоотой бүх үйл ажиллагааг төлөвлөж үүнд шаардагдах хөрөнгийн хэмжээг тооцож гаргасан байна.
3. Нөхөн сэргээлтийн зориулалтаар ашиглах дундын сан байгуулах.

Бичил уурхайн үйл ажиллагаагаар эвдэрсэн газрыг 2 хэлбэрээр нөхөн сэргээлт хийнэ.
Үүнд:

А. Ашиглалтын болон технологийн хаягдлаар бий болсон үүсмэл орд

“Үүсмэл орд” гэж олборлолт, боловсруулалтын үйл ажиллагааны улмаас бий болсон ашигт малтмалын тодорхой агуулга бүхий дахин боловсруулахад эдийн засгийн үр ашиг гаргаж болох, эрх бүхий байгууллагаас зөвшөөрсөн хөрс, шороог хэлнэ.

1. Техникийн нөхөн сэргээлт:

Техникийн нөхөн сэргээлт нь эвдрэлд орсон газарт тэгшлэлт хийн хэлбэржүүлж ургамалжуулахад бэлтгэн бэлэн болгох хүртэл хийгдэх үйл ажиллагаа буюу эвдэрсэн газрын нийтийн хэрэгцээнд тодорхой зориулалтаар ашиглахад бэлэн болгох нөхөн сэргээлтийн анхан шатны үйл ажиллагаа юм.

- 1.1 Техникийн нөхөн сэргээлтийг олборлолтын ажилтай зэрэгцүүлэн хийнэ.
- 1.2 Техникийн нөхөн сэргээлтийг машин, техник хэрэгслийг ашиглан хийж болно.
- 1.3 Тухайн газрыг ашигт малтмалыг олборлосны дараа ашиглах зориулалт болон анхны хэлбэр байдалд нь үндэслэж нөхөн сэргээлтийг хийнэ.
- 1.4 Эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлтийн ажлыг MNS 5915 : 2008 стандартын техникийн ерөнхий шаардлагын 3.2-р хүснэгтийн тусгай зориулалтын бүс хэсгийн ангилал, чиглэлийг баримталж гүйцэтгэнэ.

Хүснэгт 3.2

	Нөхөн сэргээх чиглэл	Нөхөн сэргээсэн газрыг ашиглах хэлбэр
	Хөдөө аж ахуйн чиглэл	Бэлчээр, хадлан, тариалангийн талбай

Ойн аж ахуйн чиглэл	Аж ахуйн зориулалтай ба хамгаалалтын зурвас үүсгэх, ойжуулалт үрсэлгээний талбай
Усны аж ахуй	Ахуйн ба үйлдвэрлэлийн ус хангамж

- 1.5 Нөхөн сэргээх талбайн хог хаягдал, гялгар уут болон байгальд хортой материалуудыг цэвэрлэнэ.
- 1.6 Хөрс хуулалтын үед гаргасан том чулуулгуудыг ашиглаж дууссан талбайн ёроол хэсэгт дэвсэнэ.
- 1.7 Үүний дээрээс хоосон чулуулаг болон элс хайрга, үржил шимгүй хөрсийг хийж эвдэрсэн газар, олборлолтын амыг дүүргэж хучилт хийнэ.
- 1.8 Хөрс хуулалтын үед гаргасан үржил шимт хөрсөөр хамгийн дээд давхарга үүсгэн хучилт хийнэ.
- 1.9 Хучилт хийсний дараа тухайн газрыг үерийн болон борооны усанд урсаж дахин эвдэгдэхээс хамгаалсан ус урсах суваг хийж өгнө.
- 1.10 Үүсмэл гадаргууг тодорхой зориулалтаар ашиглахад тохиромжтой болгож, засч тэгшилсэн байна.
- 1.11 Техникийн нөхөн сэргээлт хийсэн газрын шинж чанар, цаашид ашиглах зориулалтаас хамааран тэгшилгээг нэлэнхүйд нь буюу хэсэгчилсэн гэсэн 2 янзаар хийнэ.
- 1.12 Нэлэнхүйд нь хийх тэгшилгээгээр мод болон үр суулгах нөхцөлийг харгалзан үзэж зөвшөөрөгдөх хэмжээний хэвгий буюу 18⁰-аас бага налуу үүсгэн газрын гадаргыг тэгшилнэ.
- 1.13 Хэсэгчилсэн тэгшилгээгээр тухайн эвдэрсэн газрын гадаргуугийн шинж чанарын онцлогийг хадгалах замаар засч тэгшилнэ.
- 1.14 Нарийвчилсан тэгшилгээг нөхөн сэргээлт хийсэн газрын чулуулгийн суулт явагдсаны дараа хийж тэгшилнэ.

2. Хучилт хийж хөрсийг сайжруулах

Хучилт хийх хөрс нь нөхөн сэргээлт хийсэн газарт ургамал ургах тохиромжтой нөхцөлийг бүрдүүлсэн байна. Ойт хээрийн бүсэд ургамалын нөмрөг сайтай байдаг учир тэнд хуримтлагдсан шимт хөрс ихтэй, ус чийгийн хангамж сайн, үржил шимтийн үе давхарга зуузаан байдаг бол говь цөлийн бүсэд тархсан хөрс нь гадаргадаа ургамлын нөмрөг туйлын ядуу, ихэвчлэн элс хайрга болон сайр чулуун хучаастай, үржил шимт хөрс муу байдаг байна. Иймээс хучилт хийх хөрсийг сайжруулахдаа бууц, сүрэл, ногоон бордоо зэргийг ашиглах хэрэгтэй.

- 2.1 Биологийн нөхөн сэргээлт хийх талбайг үржил шимт хар шороон хөрсөөр 30–50 см -ийн зузаантай хучилт хийж өгнө.
- 2.2 Хучилт хийсэн хөрсийн чанарыг сайжруулах зорилгоор бордоо хийж болно.

3. Биологийн нөхөн сэргээлт

Биологийн нөхөн сэргээлтийн үйл ажиллагааг техникийн нөхөн сэргээлтийн ажил бүрэн дуусч, талбайн хөрс чулуулаг тогтворжиж нягтарсаны дараа хийж гүйцэтгэнэ. Биологийн нөхөн сэргээлт нь дараах үндсэн шаардлагыг хангасан байна.

- 3.1 Биологийн нөхөн сэргээлт хийхдээ ургамлын төрөл зүйлийг бүс нутгийн онцлог, цаг уурын нөхцөлтэй уялдуулан ургамал, суулгацыг тариална.

- 3.2 Ургамал суулгацыг тарихдаа арчилгаа бага шаардагдах олон наст болон нутгийн ургамлуудыг нутагшуулан тариалах хэрэгтэй.
- 3.3 Мод, бут, сөөг болон ургамлын үрийг тарих хугацааг дараах хүснэгтэнд харуулав.

№	Байгалийн бүс	Усалгаагүй бүс	Усалгаатай нөхцөл
1	Уулархаг бүс	6-р сарын 3 дахь 10 хоногт	5-р сарын 3 дахь 10 хоногт
2	Ойт хээр, хээрийн бүс	6-р сарын 2 дахь 10 хоногт	5-р сарын 2 дахь 10 хоногт
3	Гов, цөлийн бүс	5-р сарын 3 дахь 10 хоногт	5-р сарын эхний 10 хоногт

- 3.4 Мод, бут, сөөгийг ширхэгээр тарих боломжтой.
- 3.5 1-2 настай ургамлыг биологийн нөхөн сэргээлтэнд ашиглахыг хориглоно.
- 3.6 Үржил шимт хөрсийг сийрүүлж хог хаягдалыг цэвэрлэн ургамал тарихад бэлэн болгоно.
- 3.7 Бэлэн болгосон хөрсөнд ургамлыг тарихдаа талбайн хэмжээг харгалзан үзэх хэрэгтэй.
- 3.8 Талбай хэмжээ их биш бол ургамалын үрийг цацаж тарих ба салхи багатай үеийг сонгож тариална.
- 3.9 Ургамлын үрийг 2.0-2.5 см-ийн гүнд, мод, бут, сөөг тариалах бол 30-50см-ийн гүнд суулгана.
- 3.10 Ургамал үрийг суулгасны дараагаар ургамлыг бие даан ургах хүртэл нь усалж арчилна.

Б. Эдийн засгийн үр ашиггүйд тооцогдсон орд, илэрлүүд

Эдийн засгийн үр ашиггүйд тооцогдсон орд, илэрлүүд бүхий газарт үйл ажиллагаа явуулах нөхөрлөлүүд хөрс хуулалтыг олборлолтын үйл ажиллагаагаа эхлүүлэхийн өмнө хийх бөгөөд доорхи зааврын дагуу хийнэ. Үүнээс гарсан үржил шимт хөрсийг биологийн нөхөн сэргээлт хийхэд эргүүлэн ашиглана.

4. Хөрс хуулалт ба хоосон чулуулгыг овоолох

Олборлолтын үйл ажиллагаа явуулах талбайд хөрс хуулалтыг хийсний дараа ашигт малтмалыг олборлох ажлыг эхэлнэ.

- 4.1 Олборлолт хийх газрынхаа хөрсний үржил шимт үе давхаргыг тухайн хөрсний шинж чанараас хамаарч үржил шим нь тодорхойгүй хөрсөн давхрага хүртэл хуулж олборлолтын амнаас дор хаяж 5 м-ийн зайд овоолго үүсгэж байрлуулна.
- 4.2 Үүний дараа үржил шим нь тодорхойгүй хөрсний давхаргыг ул чулуун давхаргад хүртэл хуулж үржил шимт хөрсний овоолгоноос зайтай газар тусд нь овоолго үүсгэж байрлуулна.
- 4.3 Овоолгыг үүсгэхдээ суурьт нь том ширхэгтэй материалыг дэвсэж усны шүүрэлт, шингээлтийн нөхцөлийг бүрдүүлэхээс гадна салхины чиглэлийг харгалзан үзэж, урсгал болон хур тунадасны урсац дайрч болзошгүй газарт байрлуулахгүй байх.
- 4.4 Улнаас гарсан том чулуулгуудыг мөн дээрхийн адил овоолго үүсгэж байрлуулна.

4.5 Үржил шимт хөрсний хуулалтыг хайргын агууламж өндөртэй, чулуулаг ихтэй хөрс бүхий газарт хийх шаардлагагүй.

Үржил шимт хөрсийг хуулсны дараа олборлолтын үйл ажиллагаа явагдана. Олборлолтын үйл ажиллагаа бүрэн гүйцэт хийсний дараа техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлтийг хийнэ. Түүнийг хийхдээ “Ашиглалтын болон технологийн хаягдлаар бий болсон үүсмэл орд”-ын нөхөн сэргээлт хийх зааврын дагуу хийж гүйцэтгэнэ.

Далд уурхайн нөхөн сэргээлт:

Засгийн газрын 308 дугаар тогтоолоор батлагдсан “БУЭ-ийн үйл ажиллагааг зохицуулах журам”-ын 5.5-д заасны дагуу нөхөрлөл нь тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчтэй байгуулсан гурвалсан гэрээний дагуу далд уурхайг ашиглах бөгөөд талбайн нөхөн сэргээлтийг тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч хариуцана.

**Ашигласан талбайг хүлээлгэн өгөх (Уурхайн хаалт)
нөхөн сэргээлтийг дүгнэх**

Нөхөрөл талбайг буцаан хүлээлгэж өгөхийн өмнө тухайн талбайд техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлтийн ажлыг зааварын дагуу хийж байгаль орчны хяналтын улсын байцаагчийн дүгнэлт гаргуулан, сум дүүргийн Засаг даргын томилсон комисст хүлээлгэн өгнө.